

De kasteeltuin heringericht

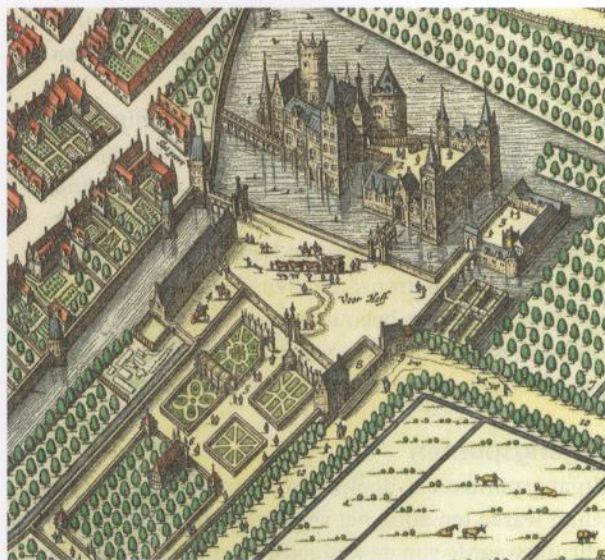
Ten noordoosten van de historische binnenstad ligt, ingeklemd tussen parkeerterreinen en bebouwing, een van de belangrijkste monumenten die Culemborg rijk is: het terrein waarop het voormalige kasteel van de heren, later graven van Culemborg heeft gestaan. Het terrein omvat twee grotere eilanden waarop zich eens de voor- en hoofdburcht verhieven en een kleiner eilandje ten noordwesten daarvan dat geen deel uitmaakt van het oorspronkelijke kasteelcomplex. Door de waterpartijen, bruggetjes en monumentale bomen ademt het geheel de sfeer van een klein stadspark. Een park dat overigens maar voor een deel publiekelijk toegankelijk is: de voormalige voorburch kan men vrij betreden, de hoofdburcht is slechts toegankelijk op zaterdagen in het zomerseizoen en verder op afspraak.

Van het eens zo imposante kasteel zelf is niet zoveel overgebleven, althans niet bovengronds: alleen een stukje van de noordelijke weermuur van de voormalige hoofdburcht staat nog overeind. Ondergronds echter zijn de fundamenten nog vrijwel volledig intact. Verder bevindt zich op de voormalige hoofdburcht nog een tweetal vroeg 20ste eeuwse fruitschuren en half verscholen in het groen een achthoekig tuinpaviljoen uit 1846, alle overblijfselen uit de tijd dat het terrein particulier bezit was en dienst deed als boomgaard en privétuin.

Het is dan ook niet zo verwonderlijk dat de argeloze voorbijganger zich niet realiseert dat hij een van de in cultuurhistorisch opzicht meest belangrijke plekken van Culemborg passeert. De gemeente Culemborg zou daarin graag verandering brengen door het cultuurhistorische belang van de locatie duidelijker zichtbaar en beter beleefbaar te maken. Daarnaast wil de gemeente de parkachtige uitstraling van het terrein versterken en voorzieningen aanleggen die het mogelijk maken om er kleinschalige evenementen als openluchtconcerten te organiseren. Om dat doel te bereiken heeft de gemeente in 2004 het bekende ontwerp bureau Copijn Utrecht Tuin- en Landschapsarchitectuur B.V. in de arm genomen en opdracht gegeven om een herinrichtingsplan voor het terrein op te stellen.

Zicht op de kasteeltuin (Opperhof) vanuit het noorden |

Foto: Copijn Utrecht

Het kasteel te Culemborg in vogelvluchtperspectief. Detail van een kaart door Joannes Blaeu uit 1649

Herinrichtingsplan Copijn

De afgelopen drie jaar heeft Copijn in nauwe samenwerking met onder meer de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (beide thans opgegaan in de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten), het Gelders Genootschap, de Stichting Kasteeltuin Culemborg, het historisch genootschap AWK Voet van Oudheusden en deskundigen van de gemeente, gewerkt aan een inrichtingsplan. Deze samenwerking heeft geresulteerd in een ontwerp dat recent aan omwonenden en belangstellenden is gepresenteerd. Het plan is overwegend positief ontvangen, maar moet bestuurlijk nog worden vastgesteld.

Sander Rombout, de landschapsarchitect die namens Copijn eindverantwoordelijk is voor het plan, analyseert de bestaande toestand: "Wie de huidige situatie in ogenschouw neemt moet toegeven dat deze weinig bevredigend is: de randen van de eilanden waarop zich eens de voor- en hoofdburcht (respectievelijk de Nederhof en

Het herinrichtingsplan voor de kasteeltuin door Copijn Utrecht combineert versterking met meer en kwalitatief beter groen

Opperhof) verhieven zijn onduidelijk en rafelig door het deels verlanden van de grachten en het opgeschoten, verwilderde groen. Zowel op het terrein zelf als vanaf de directe omgeving schiet de beleving als voormalig kasteelterrein tekort. Vooral de Nederhof kent weinig beslotenheid, zijn grenzen lossen op in de omgeving met zijn dominante bebouwing langs Het Voorburg en de Bouhuysweg. Dit effect wordt nog versterkt door het monumentale, massieve groen van de Opperhof.”

Uitgangspunten

Uitgangspunten c.q. doelstellingen voor de planontwikkeling waren (en zijn): het vergroten van de belevings- en gebruikswaarde van de kasteeltuin en het versterken van het groene karakter. Het vergroten van de belevingswaarde moet ertoe bijdragen dat het de bezoeker of toevallige passant in één oogopslag duidelijk is dat de kasteeltuin een belangrijke historische plek is, waar eeuwenlang een imposant waterkasteel heeft gestaan. Het vergroten van de gebruikswaarde beoogt het faciliteren van kleinschalige culturele evenementen zoals openluchtconcerten door de aanleg van een klein podium. Deze doelstelling vloeit voort uit de gemeentelijke Cultuurnota. Het versterken van het groene karakter wil recht doen aan het gegeven dat het kasteelterrein in de loop van de 19de en 20ste eeuw meer en meer een kasteeltuin is geworden. Dit alles dient te gebeuren op basis van respect voor het monument en met in het achterhoofd het vergemakkelijken (en daarmee ook kostenbeheersing) van het dagelijkse onderhoud en beheer.

Een evenwichtig plan: meer steen...

Aan het huidige ontwerp zijn diverse concepten voorafgegaan, waarvan het zogeheten Schetsplan uit 2005 richtinggevend was voor de verdere planuitwerking. De kasteeltuin - met het accent op tuin - is een kwetsbaar archeologisch monument, dat in de loop der tijd ver-

schillende functies heeft gehad en derhalve een zekere historische gelaagdheid heeft. Rombout: “Het is de kunst om die historische gelaagdheid tot uitdrukking te laten komen in het ontwerp, waarbij we gezocht hebben naar een zeker evenwicht tussen het defensieve en het groene aspect. Het defensieve aspect krijgt vorm door de oorspronkelijke contouren van de Nederhof en Opperhof waar mogelijk terug te brengen en op strategische punten te accentueren door middel van een harde beschoeiing van schanskorven gevuld met baksteen. Tegelijkertijd wordt de historische omgrachting (ten dele) weer in ere hersteld. Het eilandje aan de noordwestkant is weliswaar niet origineel, maar blijft in afgeslankte vorm gehandhaafd als onderdeel van de looproute vanaf het parkeerterrein Palumbus naar de binnenstad en vice versa. Ook de Opperhof behoudt goedgevoel zijn huidige, parkachtige uitstraling met “natuurlijke”, naar het water aflopende oevers; alleen aan de noordzijde wordt ter hoogte van de twee voormalige ronde kasteeltorens harde beschoeiing aangebracht. Aan de zuidzijde komt een beschoeiing van wilgentenen of iets dergelijks.”

...en meer groen

Een belangrijk onderdeel van het plan is het streven naar een meer besloten karakter van de Nederhof en meer evenwicht qua massa tussen dit onderdeel en de Opperhof, zonder overigens het primaat van de laatste aan te tasten. Dat doel kan worden bereikt door de aanplant van nieuwe lei- en fruitbomen rond de voormalige cour en ter plaatse van een deel van de oorspronkelijke bebouwing langs de tussengracht. Bij wijze van tegenwicht wordt op de Opperhof de grote Ronde Toren eveneens gemarkeerd door leibomen. Op deze manier ontstaat meer (groene) massa en meer één geheel. Het spreekt voor zich dat bij de nieuwe aanplant (van bomen) rekening moet worden gehouden met het waardevolle bodemarchief.

Het kasteel zichtbaar maken

Zowel op de Nederhof als Opperhof worden de fundamenteën en verschillende bouwfases van het kasteel door middel van uiteenlopende (klinker)bestrating zichtbaar gemaakt. Rombout: “Door te werken met hoogteverschillen ontstaat een zeker reliëf dat de leesbaarheid van de plekken goede komt, niet alleen op het terrein zelf, maar ook vanaf de randen. Voordeel van deze stenen oplossing is dat zij omkeerbaar is.

De vlakken tussen de bestrating krijgen een vulling met graszoden. Om de ondergroei van stinzenplanten en andere waardevolle begroeiing op de Opperhof weer een kans te geven moet de spontane opslag deels worden verwijderd. Hiertoe wordt nog een inventarisatie van het aanwezige groen gemaakt. Om de vierkante toren te visualiseren wordt een oplossing “op poten” gezocht; de huidige stapelmuurtjes verstikken de wortels van de rode beuk ter plaatse.”

Verder wordt qua materiaalgebruik zoveel mogelijk aansluiting gezocht bij de eigentijdse materialen die al zijn toegepast bij bijvoorbeeld de bestaande bruggen (hardhout en verzinkt metaal).

Het gepresenteerde ontwerp zal overigens op details nog moeten worden aangepast. Zo is inmiddels besloten dat er tussen Palumbus en de Nederhof geen trekpuntje komt, maar een drijvend ponton zoals ook nu al het geval is. Ook de huidige toegangsbrug aan de Lange Meent blijft gehandhaafd; de historische brug tussen de vijfhoek en de Lange Meent krijgt wel een vertaling in het plan, maar vervangt de huidige toegangsbrug niet.